

ماجرای مناظره‌های مشهور جواد الائمه (ع)

امام جواد جوان‌ترین امام شیعیان بودند که نشان دادند امامتشان صرفاً امامت معنوی نبود و از جهات مختلف در جامعه اسلامی تأثیرگذار بوده و هدایت شیعیان را بر عهده داشتند.

امام جواد جوان‌ترین امام شیعیان بودند که نشان دادند امامتشان صرفاً امامت معنوی نبود و از جهات مختلف در جامعه اسلامی تأثیرگذار بوده و هدایت شیعیان را بر عهده داشتند.

خبرگزاری مهر - گروه دین و آیین- زینب حسینی روش: امروز دهم رجب سالروز ولادت امام جواد (ع) است. امامی که دوران امامتش در کودکی ایشان آغاز شد و با وجود رفتارها و بهانه‌های برخی پیروان سست دل و نافرمان، یادآور مقامی بود که عیسی (ع) در طفولیت از سوی خدایش کسب کرد و جایگاهی که سلیمان نبی پس از داوود (ع) به آن نائل آمد.

به مناسبت سالروز ولادت آن امام همام، برای واکاوی تاریخ اجتماعی شیعیان در عصر حضرت با حجت الاسلام محمدباقر پورامینی پژوهشگر تاریخ اسلام به گفتگو پرداختیم که در ادامه حاصل آن را می‌خوانید:

حجت الاسلام پورامینی اظهار داشت: در آغاز باید بر تعریف جاری از تاریخ اجتماعی تمرکز کنیم آنکه در این حوزه جلوه‌های مختلف زندگی و فرهنگ بشری در بستر تاریخ بررسی می‌شود. درنگ در روابط مردم با مردم، روابط مردم با حکومت، و روابط مردم با زندگی مادی و حتی حیات معنوی نیز در دایره تاریخ اجتماعی جای دارد. با محوریت این تعریف، بدیهی است که تاریخ اجتماعی شیعیان توجه به مناسبات اجتماعی در دوره‌های مختلف تاریخ شیعه ناظر به اقشار گوناگون اجتماعی، تغییرات اجتماعی، جنبش‌ها و نهادهای اجتماعی خواهد بود. بنابراین بررسی اشکال متنوع روابط اجتماعی در بستر تاریخ شیعه رکن اصلی تاریخ اجتماعی شیعیان تلقی می‌شود.

این پژوهشگر تاریخ اسلام درخصوص تاریخ اجتماعی شیعیان در عصر امام جواد (ع) عنوان کرد: نخست باید تصویری از جامعه اسلامی آغاز قرن سوم داشت، دوران امامت امام جواد (ع) از سال ۲۰۳ هجری آغاز شد و در یک دوره ۱۷ ساله که به شهادت در سال ۲۲۰ منتهی شد با خلافت مأمون عباسی و معتصم عباسی تلاقی داشت. و این دو خلیفه به شیوه‌های مختلف در پی محدود کردن حضرت و تقلیل جایگاه اجتماعی ایشان بودند. بیش از ۹ مناظره انجام شده از سوی درباریان با هدف کاستن محوریت علمی صورت پذیرفت که تمامی با تفوق عالی و بی نظیر امام انجامید و شگفتی و تحسین همگان را به همراه داشت.

وی افزود: از امام جواد (ع) دو مناظره بسیار مشهور در کتب تاریخی و حدیثی نقل شده که یکی مربوط به دوران نوجوانی حضرت و در حضور مأمون با قاضی القضاة حکومت عباسی، یحیی بن اکثم، و دیگری با ابن ابی دواد و سایر فقهای دربار عباسی در حضور معتصم عباسی در سنین جوانی شان است. مهم‌ترین سندی که درباره مناظره امام با یحیی بن اکثم در دست است روایت مفصلی است که شیخ مفید آن را از ریان بن شبیب، راوی موثق و قابل اعتمادی نقل کرده است. این مناظره که در واقع مشهورترین مناظره امام جواد (ع) نیز به شمار می‌آید، در مجلس ازدواج آن حضرت اتفاق افتاده است. در این دو جلسه بحث‌های مفصلی درباره احکام، فقه، امامت و مطرح گردید. امام جواد با پاسخ‌هایی که در مجالس عمومی خلفا می‌داد، گامی کارآمد در راه اثبات حقانیت خط الهی اهل بیت (ع) و امامت خود و نیز نشان دادن شایستگی اش برای رهبری عامه مسلمانان و اتمام حجت بر آنان، خلفا و عالمانی که گرد خلفا جمع شده بودند به جلو برداشته بود. هم‌زمان با این دستاوردها پاسخ‌های امام جواد (ع)، خلفا و علما را به چالش می‌خواند؛ علمایی که به عنوان پشتوانه علمی، فرهنگی و مشروعیت بخشی خلفا در نزد گروهی از آن جامعه دور شده از خط اصیل رسالت به شمار می‌آمدند؛ گروهی که فریفته ظواهر و شعارهای پرهیاهو شده و هرگز نتوانسته بود با تعقل و اندیشه به عمق جریان‌ها و رویدادهای موجود در جامعه اسلامی آن روز پی ببرد.

حضرت جواد (ع) بر تعامل دوستان و دیدارهای مستمر میان شیعیان اصرار می‌ورزید و می‌فرمود ارتباط با دوستان باعث شادابی و زیادی عقل می‌شود. هر چند مدت دیدار کم باشد. «ملاقات الاخوان نشره و تلقیح للعقل و ان کان نزرّاً قليلاً»

پورامینی حفظ و معرفت بخشی شیعیان را از اقدامات و حرکت‌های محوری حضرت برشمرد و گفت: نخست امام بر حفظ انسجام اجتماعی شیعه و همچنین حفظ و ارتقا و تعمیق ارتباطات درونی شیعیان تأکید داشتند. حضرت بر تعامل دوستان و دیدارهای مستمر میان شیعیان اصرار می‌ورزید و می‌فرمود: ارتباط با دوستان باعث شادابی و زیادی عقل می‌شود. هر چند مدت دیدار کم باشد. «ملاقات الاخوان نشره و تلقیح للعقل و ان کان نزرّاً قليلاً». امام دوستی‌های الهی را برای شیعیان توصیه می‌فرمود زیرا چنین ارتباطاتی می‌تواند زمینه رشد و تعالی جامعه منسجم شیعی گردد ایشان می‌فرمود هر کس در راه خدا

برادر و دوست پیدا کند، خانه ای در بهشت به دست می آورد.

شکل دهی سازمان ارتباطی وکالت در گستره جهان اسلام

این پژوهشگر تاریخ اسلام شکل دهی سازمان ارتباطی وکالت در گستره جهان اسلامی را از دیگر اقدامات حضرت در حفظ و معرفت بخشی به جامعه تشیع خواند و ابراز کرد: حضرت به واسطه این شبکه منظم و دقیق و با بهره گیری از ۱۳ وکیل برجسته ارتباط با شیعیان را سازمان داده بود. وکلای امام در شهرهای مهمی چون بغداد، کوفه، اهواز، بصره و قم و ری و سیستان بر محور مکاتبات و دیدارها، نامه ها، سوالات و امور مالی مردم را با امام در میان می گذاشتند. امام جواد (ع) با این حرکت زیبا، محدودیتی ایجاد شده از سوی عباسیان را خنثی نمود و همچنین زمینه انس گیری مردم با دوران غیبت را فراهم ساخت.

وی افزود: حرکت دیگر امام، ارتباط مستقیم و چهره به چهره با شیعیان را حفظ کرد و این نکته را باید مدنظر قرار داشت که مامون و معتصم بشدت بر محدودسازی اصرار داشتند. یکی از راه ارتباط حضوری با شیعیان، سفر به مکه در موسم حج بود و در پرتو مراسم حج روابط شیعیان با امامان خود گسترش یافت.

پور امینی اقدام دیگر امام را رسیدگی به معیشت زندگی شیعیان و توصیه برای گره گشایی و رفع مشکلات مردم بیان کرد و گفت: خود امام جواد (ع) نیز در حل مشکلات شیعیان پیشگام بودند؛ شخصی از سیستان در موسم حج، حضور آن امام رسیده و عرضه داشت: من در شهری زندگی می کنم که حاکم آن نسبت به شما ارادت دارد. مالیاتی بر من وضع کرده که از توأم خارج است. اگر ممکن است، نامه ای به او نوشته و در این باب مرا مساعدت فرمائید. حضرت فرمود: اما من او را نمی شناسم. آن شخص می گوید: عرض کردم: فدایت شوم، او خود را از دوستان شما معرفی می کند. چند کلمه از طرف شما کافی است تا این مالیات سنگین از من برداشته شود. حضرت با بزرگواری تمام، کاغذ و قلم خواسته و اینگونه نوشت: به نام خداوند بخشنده مهربان. اما بعد، همانا حامل این نامه، از تو به نیکویی در مذهب و مرام خویش یاد کرده و آگاه باش آنچه از عمل خیر به تو سود رساند، همان است که به نیکوی رفتار کنی، بنابراین با برادران دینی خویش نیک رفتار بوده و متوجه باش که حق تعالی روزی از تو، پیرامون سبک و سنگین عملت پرسش خواهد نمود. او می گوید نامه را برداشته و به سرعت به سوی شهر خویش روانه شدم حسین بن عبدالله نیشابوری که والی شهرمان بود وقتی نامه را دید، اشک ریزان آن را بر چشم و صورت خویش کشید و بوسید و آنگاه از نیاز من پرسید. وقتی حاجتم را گفتم، دستور داد که مالیات از من برداشته شده و حقوقی نیز برای من و خانواده مقرر ساخت و تا زنده بود، همین وضعیت ادامه داشت.

ماندگاری اقدامات امام جواد (ع) در مبارزه با انحرافات اعتقادی و فکری

این پژوهشگر تاریخ اسلام در خصوص نقش امام جواد (ع) در روابط مردم با زیست جهان غیر مادی تصریح کرد: روابط مردم با زیست جهان غیرمادی هم ضلعی از تاریخ اجتماعی شیعیان در عصر امام نهم است، در این زمینه می توان به تاکید امام به ترسیم باورهای صحیح مردم و دوری شیعیان از انحرافات بیرونی و درونی اشاره کرد.

پورامینی اهل حدیث را یکی از فرقه های برون مذهبی معرفی کرد و ادامه داد: گرایش آنان تکیه بر ظاهر نصوص اعتقادی از کتاب و سنت بود. آنان در آغاز سده سوم، مساله صفات خبری را به راحتی در باور به تشبیه و تجسیم ترویج می کردند بدیهی است نشر نصوص موهم تشبیه و دوری از تأویل سبب انحراف فکری می گردید و امام جواد (ع) در برابر این رویکرد ایستادند و ضمن ردّ جسم پنداری خدا، شیعیان را از نماز خواندن پشت سر کسانی که خدا را جسم می دانستند پرهیز دادند. برای مثال امام در پاسخ به ابوهاشم جعفری که از تفسیر آیه «لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَ هُوَ يَدْرِكُ الْأَبْصَارَ» پرسیده بود، امکان دیدن خدا با چشم که اهل حدیث ترویج می کردند را نفی کرد و فرمود: اوهام قلوب، دقیق تر از دید چشمان است. انسان می تواند چیزهایی را که ندیده تصور کند؛ اما نمی تواند آنها را ببیند. وقتی که اوهام قلوب نمی توانند خدا را درک کنند، چگونه چشمان او را ببینند و درک کنند؟

وی اضافه کرد: گاه انحرافات برخی از جریانات شیعی نیز ظهور و بروز می یافت که واکنش امام جواد (ع) را در پی داشت تا باور صحیح شیعیان مصون ماند؛ مواجهه صریح و بدون ملاحظه با واقفیه، زبیده و غلات را در این راستا باید تحلیل کرد. امام حتی یاران خود را از نماز خواندن پشت سر واقفیان نهی می کردند و یا در برابر رهبران واقفی موضعی بشدت سخت ایفا کردند و آنان را به دلیل نقش انحرافی شان لعن نمودند. غلات هم یک جریان آزار دهنده درون شیعی بود که امام برای دوری شیعیان از ایشان با روشنگری همگان را از دوری از غلات پرهیز داشتند و مواجهه منفی با غلات را یک فرهنگ قطعی شیعیان قرار دادند امام به علی بن مهزیار فرمود: مبادا سخت گیری کنی بر کسی که آنها را لعنت می کند. خدا آنها را لعنت کند! خدا هم آنها را لعنت کرده است. سپس فرمود: «پیامبر اکرم فرمود: هر کس خوشش نیاید از لعنت کردن کسی که خدا او را لعنت کرده، بر چنین کسی لعنت خدا باد». بنابراین تاریخ اجتماعی شیعیان در عصر امام جواد (ع) با توجه به پیچیدگی ها خاص آن مقطع، بسیار درخشان بود و بر محور حرکت های متعدد امام بنیان های ارتباطی منسجم و نهادهای تشکیلاتی منظم شکل گرفت و ثمره آن در دوره های

تاریخ شیعه ماندگار شد.